

**Барномаи зиндагӣ аз
дидгоҳи Наҳҷ-ул-балоға**

Шайх Ҳасан Мӯсо Саффор

Муассисаи фарҳангии
Маърифат

Номи китоб: Барномаи зиндагӣ аз дидгоҳи
Наҳҷ-ул-балоға

Муаллиф: Шайх Ҳасан Мӯсо Саффор

Мутарҷим: Сайидюноси Истаравшанӣ

Чопи аввал: 2005

Ношир: Фазоил

Тираж: 3000

Қимат: 3 сомонӣ

Nasher: Fazael

ISBN: 964-7885-09-1

صلى الله عليه وسلم

Ба номи Худои Бахшоянда ва Меҳрубон

Пешгуфтор

Имрӯза бештар аз як миллиард инсон ба уммати исломӣ нисбат доранд ва масофаҳои густардаеро дар муҳимтарин қорраҳои ҷаҳон мисли Осиё, Африқо ва қисмате аз Аврупо ба худ ихтисос дода ва аз мавқеияти беназири стратегӣ бархӯрдор мебошанд. Бар бештари уқёнусҳо ва баҳрҳои ҷаҳонӣ мисли уқёнуси Ҳинд ва Атлантик, баҳри Миёназамин ва Сурх ишроф доранд. Муҳимтарин роҳгузарҳои стратегӣ монанди канали Суес ва тангҷои Ҳурмуз ба онҳо ихтисос дорад. Баъзе аз кишварҳои исломӣ аз аввалин кишварҳои содиркунандаи нафт ба шумор омада ва ҳамчунин соҳиби бузургтарин хазинаи нафти ҷаҳон мебошанд то ҷое, ки нисбати нафти мавҷуд назди уммати исломӣ 60% аз нафти кулли ҷаҳонро ташкил медиҳад. Сеяки фосфати ҷаҳон ҳам ба онҳо ихтисос дорад... Нисбати бузурге аз мис, оҳан ва дигар маъданҳои зеризаминӣ ба иловаи заминҳои ҳосилхез азони онҳо ба ҳисоб меояд.

Ин аз як тараф.

Аммо аз тарафи дигар бошад, ҳанӯз ҳам қисмате аз заминҳои исломӣ ба монанди Фаластин, Ҷулон (дар Сурия) ва Кашмир зери ишғоли истеъморгарон қарор дорад. Ҳанӯз ҳам бештари кишварҳои исломӣ

дар зери нуфузи кишварҳои бузург ба сар мебаранд. Ҳанӯз ҳам уммати исломӣ дар ҳеҷ соҳае аз соҳаҳои зиндагӣ аз худкифоии зотӣ бархӯрдор нест. Аз силоҳҳои ҷангӣ гирифта то пӯшоку хӯрокашро аз дигар кишварҳои содиркунанда ворид мекунад. Бо вучуди ин ки соҳиби ин ҳама сарватҳои бузург ба шумор меравад, ҳанӯз бештари ҷамъияти исломӣ бо фақру маҳрумият ҳаёт ба сар мебаранд. Миллионҳо хонаводаҳо дар хаймаҳо ва кӯчаву паскӯчаҳо зиндагӣ мекунанд. Маҳрумият аз зиндагии муносиб бештари мағзҳои мутафаккир ва илмии фарзандони кишварҳои исломиро водор кардааст, ба дигар кишварҳои сарватманд муҳочират намоянд. Омори зерин, ки ба наздикӣ аз ҷониби яке аз кормандони Созмони Милали Муттаҳид дар бораи вазъи иҷтимоӣ дар кишварҳои арабӣ гузориш шудааст, гӯшае аз ин вазъи нобасомони ҷамъияти исломиро нишон медиҳад:

- Тибқи оморириё, ки дар ин гузориш омадааст, барои 15% аз арабҳо умеди беш аз чихил сол умр дидан вучуд надорад;
- 60 миллион аз арабҳои ба синни рушд расида бесавод мебошанд;
- 54 миллион араб аз оби ошомиданиӣ тасфияшуда маҳрум ҳастанд;
- 29 миллион араб аз асоситарин хидматҳои пизишкӣ бархӯрдор нестанд;

- 13% аз арабҳои ба синни рушд расида ҷои кор надоранд;
- 50 миллион араб аз ҳавои олуи танаффус менамоянд;
- 5 миллион тифли зери панҷ сол бо ғизои ғайри беҳдошти тағзия мешаванд;
- 4 миллион кӯдак роҳии мадраса нашудаанд;
- Нисбати марғу мири модарон дар ҳангоми зоиш хеле болост то он ҷо ки 360 адад аз ҳар сад ҳазор маврид бо ҳолати марғ рӯ ба рӯ мешаванд;
- 50% аз занони ба синни рушд расида бесавод мебошанд;
- Содироти ғайри нефтии кишварҳои арабӣ, ки адади сокинонаш 236 миллион нафар мебошад, баробар аст бо содироти фақат кишвари Финляндия, ки адади сокинонаш 5 миллион мебошад;
- Баҳраи ҳар фарди арабӣ аз воридоти ғизоӣ дар соли 2000, аз 100 доллар дар сол то 300 доллар дар сол афзуда мешавад ва ин ,ба ин маъно аст, ки тақии ҷаҳони араб бар воридсозии ғизо се баробар афзуда хоҳад гардид.

Вақте ин ду тасвири ба ҳам зидд дар баробарамон қарор мегирад, онгоҳ чӣ мавзее хоҳем дошт?

Бешак ҳолате аз ҳайрати васфнопазир дар

баробари ин вазъе, ки уммати исломӣ дар он қарор дорад, моро фаро хоҳад гирифт ва онгоҳ ба дунболи баррасӣ ва ковиш хоҳем афтод, ки шояд даст ба асбоб ва авомиле, ки дар паси ин ду сурати ба ҳам зид нухуфта бошанд, пайдо кунем.

Вале пас аз миқдоре ковиш ба ҳеҷ сабаби моддие, ки омили чунин вазъе бошад, даст пайдо нахоҳем кард, ба хусус ин ки кишварҳои дигаре ҳам бо мо дар рӯи кураи замин бо имконоти камтаре зиндагӣ мекунанд, вале мебинем аз сатҳи болотаре аз зиндагӣ бархӯрдор ҳастанд ва дорои пешравиҳои чашмгире ҳам мебошанд ба монанди кишвари Жопон.

Сабаби ҳақиқӣ ва воқеии ин ақабафтодагӣ, ки умматро дар бар гирифтааст, надоштани як барномаи корӣ ва нақшаи роҳи зиндагист ва ба ҳамин хотир аст, ки нақши худро намедонад, ба андоза ва ҳаҷми имконоташ пай намебарад ва намедонад, ки чӣ гуна онҳоро ба кор андозад?

Уммат аз ин ҷиҳат ба як кӯдаки хурдсоле шабеҳ аст, ки падараш аз дунё рафта ва пас аз худ сарвати бепоён ва амволи зиёдеро ба ӯ мерос гузоштааст, вале кӯдак намедонад, ки чӣ гуна ин сарватҳоро ба кор андозад ва ба чӣ тарз аз онҳо истифода барад ва чӣ гуна ҳаёташро саодатманд гардонад? Онгоҳ ин амвол ва сарват ба тадриҷ дар натиҷаи дуруст ба кор наандохтан ва исрофи кӯдак аз байн мераванд ва ӯ ҳам ҳамчун нодони фақир, ки на каромате дорад ва

на хувийяте боқӣ мемонад.

Пас ҳар уммате дар навбати аввал ниёз ба як роҳкори муайян ва барномаи мушаххасе дорад, ки дар партави он битавонад зиндагиашро ба пеш бибарад ва уммате ҳам, ки аз роҳкор ва барномаи зиндагӣ бебаҳра мебошад дар нодонӣ ва гумроҳӣ боқӣ хоҳад монд.

Ноғуфта намонад, ки лозим аст ин барнома ва роҳкор аз дохили худӣ уммат сарчашма гирифта ва таърихаш бо ӯ ҳамоҳанг бошад ва битавонад истеъдодҳояшро барангезад ва лаёқатҳояшро шукуфо созад ва дар натиҷа битавонад ўро водор ба ҳаракат намуда ва ба пеш биронад.

Аммо агар ин барнома ва роҳкор аз назди дигар умматҳо ва ҷамъиятҳо, ки дар зот ва ҳувиат, шароит ва таърих бо уммати мо бегона ҳастанд гирифта шаванд, онгоҳ худӣ ҳамин воридсозӣ сабаби ақиббафтадогии дигаре хоҳад шуд.

Шахсе, ки ба айнак ниёз дорад, агар айнаке ба чашм андозад, ки бо сатҳи диди ӯ ҳамоҳанг нест, чӣ ҳолате хоҳад дошт? Нигоҳ кардан барояш душвор мегардад ва чизҳоро ё бузургтар аз андозааш ва ё кучактар аз он мебинад. Хатарноктар аз ҳама ин ки чашмонаш дар маърази заифӣ ва бемории бештар қарор хоҳанд гирифт.

Айни ҳамин натиҷа ҳосил хоҳад гардид барои он уммате, ки бо барномае зиндагӣ намояд, ки бо асолат

ва хувияти ӯ ҳамоҳангӣ надошта бошад. Ин гуна зист барояш на танҳо ўро дар ҳолати ақибафтодагӣ ниғаҳ хоҳад дошт, балки авомили қувват ва истеъдод-ҳояшро ба кулӣ аз байн хоҳад бурд.

Ин дуруст ҳамон чизест, ки барои уммати исломӣ рӯй додааст ва сабаби асосӣ дар ақибафтодагияш мебошад.

Ҳамакнун, ки наслҳои ҳозираи уммат аз хоб бедор шуданд ва фаҳмиданд, ки чӣ воқеияти талх ва зиндагӣ доранд ва диданд пешравию чашмгиреро, ки миллатҳои дигар ба даст оварданд ва низ кашф намуданд сарватҳои бепоёнеро, ки дар зерӣ пойҳояшон хобидааст, ҳамин ҳаст, ки ин насл ниёзи шадид ба як барномаи кор барои баҳрабардорӣ аз ин боигариҳои бепоён дорад то аз ин воқеияти талхи ақибафтодагӣ раҳой пайдо карда ва ба қорвони пешравию санъатӣ ва маданӣ бипайвандад.

Табиатан кишварҳои истеъморғари бузургро хушқол нахоҳад сохт, ки кишварҳои дар ҳоли рушд роҳи пешравӣ ва шукуфоиро кашф намоянд, балки ин кишварҳо талош хоҳанд намуд, ки монеаҳо пеши роҳи онҳо ба вучуд оваранд ва хорҳое дар роҳи онҳо бикоранд то дар ҳоли ақибафтодагӣ боқӣ монда ва тобеи нуфуз ва мўҳтоҷи таҷрибаҳояшон бошанд.

Ин ҳаст, ки истеъмори хуношом фурсате пайдо кардааст, ки бо пул намешавад арзёбӣ намуд.

Ҳоло ки наслҳои ин уммат ба дунболи барномаи

зиндагӣ ҳастанд ва ба миқдори солим будани ин барнома ҳам оянда ва сарнавишти уммат бастагӣ дорад, пас чаро истеъмори ин фурсатро ғанимат нашуморад ва барои ин насл барномае аз пеши худ пешкаш нанамояд, ки ояндааш ҳамон тавре шавад, ки ӯ мехоҳад ва ҳамон гуна гардад, ки масолеҳ ва манобеи ӯ тақозо мекунад?

Ин дуруст ҳамон чизест, ки воқеъ гардидааст.

Ба воситаи васоили ахбории васеъе, ки дар даст доранд ва аз тариқи дошнӣшгоҳҳо ва донишқадаҳои илмӣ ва ба василаи равишҳои гумроҳкунанда ва фиребанда, истеъмори барои насли дар ҳоли рушди ин уммат барномаҳои гуногун ва нақшаҳои роҳи зиндагӣ, ки бо асолат ва решаҳои ин уммат бемуносибат ва бо ҳувият ва шароити ӯ ноҳамоҳанг ҳастанд, пешкаш сохт, ки боис гардиди ин маъҷунҳои ноҳамоҳанг ва сӯтириҳои (позитсия) ба ҳам зид дар байни уммат пайдо шавад.

Аммо суол ин қост, ки ба чӣ сабаб чунин рӯй дод?

Оё ба ин хотир, ки уммати исломӣ дорои як барномаи зотӣ ва аз дохили худ ва роҳқори махсусе нест, ки фарзандонаш ниёзманд ба ворид сохтани барнома ва андешаи дигарон гардидаанд? Ё чизи дигарест?

Дар воқеъ уммати исломӣ дорои муҳкамтарин поя ва соҳиби бузургтарин меросе мебошад, ки башариат дар тӯли таърихаш шинохтааст.

Ин поя ва мерос, ҳамон поя ва мероси исломист, ки дарбардорандаи беҳтарин ва густардатарин барнома дар ҳамаи майдонҳои зиндагӣ мебошад, ки ҳатто инсон аз бузургӣ ва саршорӣ ва фарогирии ин мерос, ки тамоми ҷонибҳои зиндагӣ ва фаъолияти инсониро дарбар гирифтааст, ба ҳайрат меафтад. Агар мо як гардиши илмӣ дар боғҳои мероси бузургамон намоем, онгоҳ дар он тамоми барномаҳои матлуб дар ҳамаи майдонҳоро хоҳем пайдо кард.

Фақат дар як китоб аз китобҳои мероси исломӣ, ки номаш “Васоил” мебошад, 4082 ҳадис танҳо перомуни мавзӯи робитаҳои зану шавҳарӣ вучуд дорад, 2429 ҳадис фақат дар мавзӯи одоб ва услуби хӯрду хӯрок, 464 ҳадис танҳо перомуни ғул ва шустушӯй ва покизагии бадан, 82 ҳадис дар бораи шустани дандонҳо, 744 ҳадис дар мавзӯи либос ва пӯшок ва 2038 ҳадис перомуни тиҷорат ёфт мешавад ва ҳамчунин аст дар дигар соҳаҳои зиндагӣ.

Вале ин мероси бузург мушкилоти чандеро аз сар мегузаронад, ки ўро аз баровардани хостаҳои уммат дар асри ҳозир нотавон сохтааст ва ба ҳамин хотир насли ҷадид аз неъматҳои ин мерос ва сарватҳои он маҳрум гардидаанд.

Ҳоло бояд дид ин мушкилот кадомҳоянд?

1. Мероси исломӣ аз назари шаклбандӣ ва услуб муносиб бо ҳамон замон ва шароити аввалин нашри он аст ва имрӯза ниёз ба навоарӣ дар

шаклбандӣ ва услуби арзаи он дар ҳар асру замон ба шакле, ки муносиб бо додаҳои ин аср бошад, дорад. Мутассифона ин кор бо мероси гаронбаҳои ислומии мо ҳанӯз анҷом дода нашудааст;

2. Аз назари таблиғ ва нашр ҳам мероси ислумии мо бо надорӣ ва фақр мувоҷеҳ аст, яъне ниёз ба маболиғи молӣ дорад то нашр гардад ва аз сӯе ҳам ниёз ба касоне дорад то дуруст матолиби онро таблиғ намоянд;
3. Нуктаи дигар ин ки ҳанӯз пасмондаҳои таассуби мазҳабӣ ва тамоюлоти сиёсӣ монев аз баҳрабардорӣ ва истифода аз ин мероси гаронбаҳо мешавад.

Насли мо бо чунин эҳсоси халаъ ва ниёз ба андешаҳои дигарон боқӣ хоҳад монд ва фурсат барои истеъмори ҳамчунон фароҳам хоҳад монд, ки ба ақлҳо ва зеҳнҳои мо нуфуз кунад, магар ин ки тасмим ба баргашт ба мероси ислумиямон ва баррасии амиқ ва ҷиддии он намоем то аз хилоли он барнома ва роҳкореро, ки ба он дар паймудани роҳи зиндагӣ ниёз дорем, берун оварем.

Яке аз гаронқиматтарин мерос аз меросҳои ислумӣ, китоби “Наҳҷ-ул-балоға” ба шумор меояд, ки дарбардорандаи маҷмӯае аз хутбаҳо, номаҳо ва суханони Имом Алӣ ибни Абӯтолиб (а) мебошад.

Бо вучуди ин ки ба китоби “Наҳҷ-ул-балоға”

тавачҷӯҳи камназире аз ҷониби шорехон ва муаррихон шудаву мешавад, вале ҳанӯз ҳам ниёзманд аст ба баррасиҳои дақиқе, ки битавонем бо онҳо роҳкорҳо ва барномаҳои муфассале берун оварем то ин халаъи маънавиеро, ки насли мо аз сар мегузаронад пур созад ва битавонад умматро чиҳат бахшида ва ба сӯи пешравӣ ва шукуфой биронад.

Китобе, ки ҳамакнун дар дасти хонандаи мӯҳтарам қарор дорад, маҷмӯаест аз суҳанрониҳое, ки барои гурӯҳе аз ҷавонон ва рӯшанфикрон ҳангоми таътилоти соли 1977 анҷом додаам ва дар он талош шудааст аз хилоли китоби “Наҳҷ-ул-балоға” роҳкорҳое барои зиндагӣ пешниҳод гардад. Умедворам ин баррасиҳо идома пайдо кунанд ва ҳамчунин роҳкоре бошанд барои андешмандони уммат то дар ин замина беҳтар ва бештар кор кунанд.

**Худост соҳиби тавфиқ.
Ҳасани Саффор**

Имом Алӣ (а) ва Наҳҷ-ул-балоға

Имом Алӣ (а) мефармояд:

“Эй мардум! Ман панду андарзхоеро, ки паёмбарон ба умматҳояшон карда буданд, дар миёни шумо паҳш кардам ва вазифаеро, ки ҷонишинони паёмбарон дар баробари уммати онҳо баъд аз маргашон доштанд, дар мавриди шумо ба анҷом расондам. Бо тозиёнаам шуморо адаб кардам, вале рост нашудед, бо амру наҳйҳои илоҳӣ шуморо ба пеш рондам, вале ҷамъ нашудед. Ба Худо, шумо чӣ инсонҳое ҳастед? Оё мунтазир ҳастед, ки имоме ба гайр аз ман бо шумо ҳамроҳ гардад ва роҳи ҳақро ба шумо нишон диҳад?”

Лозим аст қабл аз вурӯд ба баррасии мавзӯҳои “Наҳҷ-ул-балоға” андаке даранг намуда партаве бар зиндагонии Имом Алӣ (а), ки бешак дар услуби ӯ ва дар Наҳҷ-ул-балоға ва аҳамияти он инъикос ёфтааст, биафканем.

Чӣ басо дар мавриди таърихи Имом Алӣ (а) аз қабиле таърихи таваллудаш, ҷангҳояш ва шаҳодаташ ҷизҳои зиёде шунидаем ва низ дар бораи мӯъҷизаҳо ва ғазои ахлоқаш ҳам шунидаем, вале чизе, ки дар бораи он зиёд намешунавем ҳамонро ҷонибҳои муборизавӣ ва рисоли аз ҳаёти Имом Алӣ (а) аст. Масалан он рӯз, ки ҷавон буд боризтарин ҷилваҳои зиндагияш дар ин марҳала аз чӣ иборат буданд?

Онгоҳ, ки марҳалаи ҷавониро пушти сар карда ба марҳалаи кухулат¹ расид, чӣ вижагиҳоеро дар зиндагиаш мушоҳида менамояд ва он рӯз, ки аз марҳалаи кухулат ҳам гузашт, рӯ ба рӯ бо кадом ҷилваҳо мегардем? Ҳамаи ин ҳам барои он аст, ки то дар ҳар марҳалае аз зиндагиаш Имом Алӣ (а) бароямон муқтадо ва улғуе қарор гирад, ки аз ӯ пайравӣ намояд.

Имом дар ҷавонӣ

Дар марҳалаи ҷавонӣ муҳимтарин вижагиҳои зиндагии Имом иборат буданд аз хусусияти зерин:

Кушодагӣ: Мурод аз кушодагӣ яъне ҳамвора омода будан барои пазириши фикри ҷадид ва андешаи нав ва иқдом намудан барои амали тағйировар бидуни он ки пойбанд ба одату тақлидҳои ҷомеа ва парво ба равиш ва тариқи аҷдоду гузаштагон дошта бошад. Модоме, ки андешаи нав ҳаққ ва фикри ҷадид дуруст бошад, лозим аст инсон иқдом ба пазириш ва қабули он намуда ва барои амал ба он шитоб варзад. Ин вижагӣ дар суръати имон овардани Имом Алӣ (а) ва иқдоми ӯ барои кӯшиш ба хотири Ислому дар нахустин лаҳза аз даъвати Паёмбар (с) мушоҳида мешавад. Ба ҳамин хотир аст, ки уламои Ислому чунин лиҳоз намудаанд,

---

¹ Кухулат – миёнсолӣ.

ки аз боризтарин вижагиҳои Имом Алӣ (а) пешдастии ӯ ба Ислом ва намозгузори ҳамаҷамоа бо Паёмбар (с) буд ва ривоятҳо дар ин мавзӯ ба тавогур нақл шудаанд.

Нисоӣ ривоятҳоеро дар аввалин фасл аз китобаш “Вижагиҳои Амири мӯъминон Алӣ ибни Абӯтолиб” аз тариқи ровиёни гуногун перомунӣ ҳамаҷамоа мавзӯ нақл мекунад.

Дар “Биҳор-ул-анвор” аз Салмони Форсӣ (р) (ва ӯ аз Расули гиромӣ (с)) чунин ривоят шудааст, ки Паёмбар (с) фармуд:

“Аввалин касе аз шумо, ки ба назди ман дар ҳавз (дар биҳишт) ворид мешавад, ҳамаҷамоа аввалин касе аз шумо, ки Ислом овардааст, яъне Алӣ ибни Абӯтолиб”.

Аз Абӯзари Ғифорӣ (р) ривоят шудааст, ки фармуд:

“Аз Расули Худо (с) дар ҳоле, ки дастӣ Алиро гирифта буд шумо, ки мефармуд: Ту аввалин касе ҳастӣ, ки ба ман имон овардааст ва аввалин касе мебошӣ, ки дар рӯзи қиёмат даст ба дастӣ ман медиҳад”.

Аз Ҷобир ибни Абдуллоҳи Ансорӣ (р) ривоят аст, ки фармуд:

“Расули Худо (с) рӯзи душанбе барои паёмбарӣ барангехта шуд ва Алӣ рӯзи сешанбе Ислом овард”.

Аз Алӣ (а) вақте пурсиданд:

“Эй Алӣ! Оё он замон, ки имон овардӣ бо падарат дар ин мавзӯ машварате кардӣ?” Алӣ (а) дар посух фармуд:

“Оё Худо вақте маро офарид бо падарам машварат карда буд?”

Ҳиммат: Имом Алӣ (а) дар ҷавонӣ дар андешаи ояндаи шахсии худаш ва ин ки чӣ гуна омӯзишашро ба поён бирасонад ва ба вазифае ноил гардад ва соҳиби зани зебӯе шавад ва барояш манзили хубе фароҳам ояд - ҳамон гуна ки бештари ҷавонони мо имрӯза чунин меандешанд - набуд. Балки Имом (а) ба ояндаи давр ва рисолаташ ва вазъи уммати хеш меандешид. Имом ҳиммате бузургтар ва болотар аз ҳиммати шахсӣ дошт. Ҳимматаш ин буд, ки марди шумораи ду (баъд аз Расули Худо(с)) дар раҳбарии олам ба сӯи саодат ва пешравӣ бошад ва он ҳам фақат барои талаби ризои илоҳӣ ва ноил гардидан ба савоб. Дар ҳамон ибтидои даъват вақте, ки Худои мутаол ба паёмбараш ҳазрати Муҳаммад (с) дастур фармуд, ки хешовандони наздикашро бим диҳад “*Ва бим деҳ хешовандони наздикатро*”, Паёмбари Худо (с) аз фарзандони Абдулмутталиб, ки дар он ҳангом аз чиҳил мард иборат буданд, даъват ба амал оварда ва баъди он ки барояшон таом пешкаш кард, аз ҷо баланд шуд ва фармуд:

Эй фарзандони Абдулмутталиб! Ман ба дурустӣ бимдиҳанда ба сўятон аз ҷониби Худои бузург ва башоратоваранда ҳастам. Ба дини Ислом гаравед ва маро итоат кунед, ки онгоҳ ҳидоят ва роҳ хоҳед ёфт.

Сипас фармуд:

“Чӣ касе дасти бародарӣ ба ман дароз мекунад ва кӯмаккори ман мегардад ва валю ҷонишин бароям баъд аз ман ва халифаам дар байни аҳлам мешавад ва қарзамро адо мекунад?” Касе посух надод ва ҳама сокит буданд. Се бор ҳамин дархостаҷро такрор кард, вале дар ҳар се бор ҳама сукут ихтиёр карда буданд ва танҳо Алӣ (а) буд, ки мегуфт: *“Ман”*. Дар бори севвум буд, ки Паёмбар (с) фармуд: *“Оре, ту”*.

Эътимод ба нафс: Бо вучуди ин ки Имом (а) хурдсол буд ва дар ҷомеае зиндагӣ мекард, ки бузургсолорӣ дар он ҳоким буд, вале Имом (а) ин монeаро шикаст ва бар ин арзиши ҷоҳилона саркашӣ намуда ва бо эътимод ба нафси худ кор кард. Масалан, дар воқеаи Хандақ вақте Амр ибни Абдвуд - он ҷанговари машҳур аз қабилаи Бани Омир ибни Луай - ба мубориза баромад ва мардум аз ҳайбати ӯ ба тарс афтада ва ҷуръати мубориза бо ӯро аз даст доданд, Паёмбари гиромӣ (с) нидо дод: *“Чӣ касе аз шумо ҳозир аст барои мубориза бо Амр барояд?”* Алӣ (а) аз ҷо баланд шуд ва арз кард: *“Ман эй Расули Худо!”* Онгоҳ Паёмбар (с) ба Алӣ (а) фармуд: *“Ӯ Амр аст!”* Алӣ (а) фармуд: *“Ва ман Алӣ ҳастам!”*

Алӣ дар марҳалаи куҳулат

Баъд аз даргузашти Паёмбар (с) мебоист Алӣ (а) -

ба унвони имом ва халифае, ки Паёмбари Худо (с) дар мавориди гуногуне мисли воқеаи машҳури Ғадир сарехан ба имомат ва хилофати ӯ баъд аз худ ишора намуда буд - зимоми раҳбарии уммат ва идораи шууни онҳоро ба даст мегирифт. Вале он чи дар воқеъ рӯй дод, ин буд, ки хилофат аз Алӣ (а) баргардонда шуд ва дар Сақифаи Бани Соида бо каси дигаре байъат гардид дар ҳоле, ки Имом Алӣ (а) дар ҳамон ҳангом машғули кафну дафни Паёмбар (с) буд. Дар оғоз Имом (а) кореро, ки анҷом гардид эътироф накард ва даст аз байъат кардан бардошт, вале вақте дид, ки пофишориаш бар талаби ҳаққи шаръии хеш дар хилофат шояд хатари тафрикаи умматро ба дунбол дошта ва асли дини Исломро ба хатар андозад ва аз сӯе ҳам фурсатро барои нерӯҳои зидди Ислом фароҳам оварад, ин ҷо буд, ки маслиҳати асли Ислом ва рисолатро бар ҳаққи шаръияш баргузида ва сукут ихтиёр карда ва дасти байъат ба халифа дароз кард. Имом (а) дар ин маврид мефармояд:

“Аммо баъд, Худованди субҳон Муҳаммадро фиристод то бимдиҳандаи ҷаҳониён ва гувоҳ ва ниғаҳбони оини наёмбарони ӯ бошад. Вақте Паёмбар (с) чашм аз ҷаҳон баст, мусулмонон дар бораи аморат ва хилофат баъд аз ӯ ба кашокашӣ ва ҷанҷол бархостанд. Ба Худо савганд, ҳаргиз фикр намекардам ва ба зеҳнам намеомад, ки арабҳо баъд аз Паёмбар (с) амри имомат ва раҳбариро аз аҳли байти ӯ баргардонанд (ва дар ҷои дигар қарор диҳанд

ва бовар намекардам) онҳо онро аз ман дур созанд. Танҳо чизе, ки маро нороҳат кард ҷамъ шудани мардум дар атрофи фалон шахс буд, ки бо ӯ байъат кунанд. Онгоҳ даст бардоштам, вале вақте ки бо чашми худ дидам гурӯҳе аз дини Ислом бозгашта ва меҳоҳанд дини Муҳаммадро нобуд созанд, дар ин ҷо буд, ки тарсидам агар Ислом ва аҳлашро ёрӣ накунам, бояд шоҳиди нобудӣ ва шикоф дар Ислом бошам, ки мусибати он барои ман аз раҳо сохтани хилофат ва ҳукумат бар шумо бузургтар буд. Чаро ки ин баҳра даврони кӯтоҳи зиндагии дунёст...”

Баъзеҳо талош карданд, ки Имомро таҳрик намоянд, ки даст аз ҳаққаш набардорад, вале биноии расо ва ихлоси Имом (а) ба маслиҳати умумӣ ўро болотар аз лаббайк гуфтан ба ин таҳрикҳо қарор дод.

Ибни Асир дар таърихи худ чунин ривоят мекунад:
“Абӯсуфён наздик шуд ва мегуфт: Ман лаҷоҷате мебинам, ки чизе ҷуз хун онро наметавонад хомӯш созад. Эй Оли Абдуманоф! Абӯбакр кист, ки зимоми умури шумо ба дасташ қарор гирад? Ин ду бечора ва ду хоршуда Алӣ ва Аббос куҷоянд? Чӣ шудааст, ки аморат дар дасти поинтарин гурӯҳи Курайш қарор гирад?” Сипас ба Алӣ (а) гуфт: “Дастатро ба ман дароз кун то бо ту байъат кунам. Ба Худо савганд, агар бихоҳӣ бар алайҳи ӯ тамоми ин ҷоро бо ҷанговарони пиёда ва савора пур месозам”. Алӣ (а) аз ин пешниҳод рӯй бартофт ва ўро сарзаниш кард ва фармуд: “Ба Худо савганд, бо ин кор ҷуз фитна муродат нест ва ба Худо савганд, замони зиёде ба Ислом бадӣ

кардӣ, ниёз ба насихатат надорем”.

Имом (а) ҳамчун насихатгар, мушовир ва роҳнамо дар ҷониби хулафои сегона Абӯбакр, Умар ва Усмон қарор мегирифт, чун дар ҳалли мушкилот ва масоил ба ӯ муроҷиат мекарданд ва дар назди ӯ дониши фаровон ва назари саҳеҳ ва ҳалли дуруст пайдо мекарданд, ҳатто ин суҳан аз халифаи дуввум Умар ибни Хаттоб машҳур аст, ки гуфтааст: “Паноҳ мебарам ба Худо аз мушкилае, ки Абу Ҳасан - Алӣ ибни Абӯтолиб барои ҳалли он вучуд надошта бошад.”

Хулоса ин ки Имом (а) ба ин далел, ки аз ҳаққаш дур карда шудааст, даст аз кӯмак ва роҳнамоӣ набардошт.

Марҳалаи ахир

Вақте Имом (а) ба синни пирӣ расид, баъд аз ҳодисаҳое, ки дар таърих нақл шудааст, фурсати раҳбарии уммат барояш фароҳам гардид. Ӯ дар замони хилофаташ, ки фурсати кӯтоҳе буд, намунаи олии як ҳокими идеалро ироа намуд. Имом (а) худро пойбанд ба татбиқи аҳкоми Ислому ва амалӣ кардани асосҳои одилонаи он намуд ҳарчанд душвориҳо ва мушкилотеро ҳам ба дунбол дошта бошад ва рӯй аз пӯйидани роҳи “маслиҳат” дар сиёсат бартофт. Ӯ аз ҳамон оғози хилофати худ ҳамкорӣ бо маслиҳат-андешоне мисли Талха, Зубайр ва Муовияро бар

ҳисоби маслиҳати уммат радд кард ва ҳамчунин
адолати иҷтимоиро дар беҳтарин шаклаш пиёда
сохт, на наздике аз наздиконашро бар дигарон бартар
медид ва на бо дӯсте мудоро дошт.

Дар бораи Наҳч-ул-балоға

Ин буд гўшае аз зиндагонии Имом (а). Ҳоло бояд дар бораи Наҳч-ул-балоға чизе бигўем.

Имом (а) фақат ҳокиме набуд, ки қарорҳое содир кунад ва иҷрои онҳоро ба зўр аз тўдаи мардум бихоҳад, балки соҳиби рисолат ва ҳомили як асос буд. Барояш муҳим буд, ки мардум рисолаташро дарк намоянд ва асосҳояшро бифаҳманд. Ба ҳамин хотир таваҷҷўҳ ба чиҳатбахшии тўдаи мардум аз роҳи эроди хутбаҳо, навиштани номаҳо, васиятҳо ва таълимот дошт. Коргузорони худро дар дастгоҳи ҳукумат бо насиҳатҳо ва чиҳатбахшиҳои тарбиятӣ тағзия мекард то нақши раҳбарикунандаи худро ба беҳтарин шакл адо намоянд ва ин худ барои уммат боигарии калоне аз чиҳатбахшиҳои Имом Алӣ (а) ва таълимоташро фароҳам овард.

Алорағми ин ки ҳукуматҳое, ки баъд аз ин пушти сари ҳам бар уммати исломӣ ҳукумат ронданд, бо ин сарват ва боигарии бебаҳо мубориза мекарданд ва пеши роҳи нашрашро мегирифтанд, вале миқдори зиёде аз ин сарват ин шароитро пушти сар карда ва ба дасти наслҳои баъдии уммат ба сурати пароканда расид. Дар охириҳои асри чаҳоруми ҳиҷрӣ марҳуми Шарифи Разӣ (р) дар андешаи гирдоварии ин боигарӣ ва ниғаждории ин мероси бебаҳо афтод, вале

ба хотири доштани тамоюлоти адабӣ, танҳо ба чамъоварии суханоне, ки рангу бӯи балоғату фасоҳати бештаре доштанд, таваччӯҳ намуда ва ба ғайри онҳо аз суханон ҳарчанд арзиши фикрӣ ва иҷтимоӣ дошта бошанд ҳам, таваччӯҳе нанамуд.

Дар муқаддимаи китоби “Наҳҷ-ул-балоға” мегӯяд: “Агар дар миёни он чи баргузидаам, фаслҳои ғайри муназзам ва суханони ғайри мураттабе омада, ба хотири он аст, ки ман нуктаҳо ва ҷумлаҳои дурахшони он ҳазратро чамъ мекунам ва манзурам ҳифзи тамоми пайвандҳо ва иртибототи каломӣ нест.”

Аз ҳуди номгузории китоб ба номи Наҳҷ-ул-балоға (равиши балоғат) аз сӯи Шарифи Разӣ тамоюлоти адабии ӯ ба рӯшанӣ ба чашм мерасад. Вале дар воқеъ суханони Имом Алӣ (а) ҷӯш ба ҳаётбахшӣ мезанад ва тапиш ба мубориза ва талошу кӯшиш дорад. Бинобар ин метавон номашро “Наҳҷ-ул-ҳаёт” (равиши зиндагӣ) ё “Наҳҷ-ул-низол” (равиши мубориза) ва ё “Наҳҷ-ул-чиҳод” (равиши чиҳод) гузошт. Вале тамоюлоти Шариф ӯро водор кардааст, ки исми китобро “Наҳҷ-ул-балоға” гузорад бо ин ки ҳадафи хутбаҳо ва суханони Имом (а) балоғат нест, балки балоғат танҳо салиқаи ӯст. Ҳадаф аз суханони Имом (а) маъноҳои ҳаётбахш ва масоили мубориза ва талошу кӯшиш аст.

Ба ҳамин сабаб аст, ки Шарифи Разӣ қисматҳои

бисёре аз баъзе хутбаҳо ва номаҳоро андохтааст. Ғолибан он чи Шариф дар Наҳҷ-ул-балоға мегӯяд чунин аст: “Аз хутбаи Имом Алӣ (а)”, ё “Аз номаи Имом Алӣ (а)” ва бо вучуди он, марҳуми Шариф иддао накардааст, ки ба тамоми суханони Имом (а) ихота пайдо кардааст. Худаш тасреҳ кардааст, ки дар поёни ҳар бобе варақҳои холие гузоштааст то агар баъдан чизе пайдо кунад ба он мулҳақ созад. Ин аст сухани ӯ дар ин маврид: “Сипас ба ҳар кадом аз онҳо боbero ихтисос додам ва саҳифаҳоеро махсуси он қарор додам то муқаддимае бошад барои ба даст овардани он чи ки ба он дастрасӣ надорам ва мумкин аст дар оянда ба он бирасам...”

Шарифи Разӣ худ аз сулолаи поки Амири мўъминон Алӣ ибни Абўтолиб (а) ба шумор меравад ва исми шарифаш Муҳаммад ибни Ҳусайн ибни Мўсо ибни Иброҳим ибни Имом Мўсои Козим ибни Имом Ҷаъфари Содиқ ибни Имом Муҳаммади Боқир ибни Имом Алии Зайнулобидин ибни Имом Ҳусайн ибни Имом Алӣ ибни Абўтолиб аст. Соли 359 ҳ. таваллуд ёфта ва соли 406 ҳ. дар Бағдод аз дунё чашм бастааст.

Ӯ донишмандест бо дониши фаровон ва маърифати васеъ, бузурги хонадони алаві ва раиси содот (насли Паёмбар) ва сарпарастии умури ҳаҷ ва додрасии мардум.

Таълифоти арзишманди Шариф мисли китоби

“Ҳақоиқ-ут-таъвил”, “Талхис-ул-баён фи маҷозот-ил-Куръон”, “Маҷозот-ул-осор ан-набавийя” ва “Ҳасоис-ул-аимма” гӯёи сатҳи болои илмии ўст.

Шарифи Разӣ Наҳҷ-ул-балоғаро дар тӯли 16 сол (аз соли 384 ҳ. то соли 400 ҳ.) гирд овардааст.

Ахиран яке аз донишмандон ҷаноби алломаи муҳаққиқ Шайх Муҳаммадбоқири Маҳмудӣ талоши сипосоваре ба харҷ дода ва боқимондаҳои суханони Имомро гирдоварӣ намуданд. Чанд ҷилде аз он ба номи “Наҳҷ-ус-саода фи мустадраки наҳҷ-ил-балоға” дар Бейрут ба чоп расид, ки Худо подоши некӯ барои муаллифаш ато фармояд.

Ба дурустӣ Наҳҷ-ул-балоға мавриди таваҷҷӯҳи камназири донишмандон ва андешмандони уммат қарор гирифтааст. То имрӯз бештар аз 150 шарҳ бар ин китоб нигошта шудааст ва ҳамчунин донишмандони бузурге ба баррасӣ ва нашри он бархостаанд ба монанди Имом Муҳаммади Абду муфтии диёри Миср, аллома Шайх Абдулҳамид Муҳйиддин, Сайид Абдулазиз Сайиди Аҳл, доктор Шайх Субҳи Солеҳ ва ахиран адиби масеҳӣ Ҷорҷ Ҷурдоқ.

Аҳамияти Наҳҷ-ул-балоға

Наҳҷ-ул-балоға китоби муҳиммест. Вале мутаассифона имрӯза аз Наҳҷ-ул-балоға ҷуз чандто суханон ва хутбаҳои ташвиққунанда ба дунёзудой ва

парҳез аз марғу охират, ки одатан дар маҷлисҳо ва маросими азодорӣ ва дар маҷолиси хатми Қуръон роиҷ аст, намешунавем. Ба ҳамин хотир аст, ки имрӯз бештари ҷавонон ба Наҳҷ-ул-балоға фақат ба унвони як китоби азодорӣ нигоҳ мекунанд.

Вале дар ҳақиқат Наҳҷ-ул-балоға меросест гаронбаҳо ва сарватест калон ва аҳамияташ дар нуқоти зерин хулоса мешавад:

1. Наҳҷ-ул-балоға сарчашмаи муҳиммест барои кашфи мафохим ва андешаҳои исломӣ дар ҷамии майдонҳои зиндагӣ, аз пояҳои ахлоқӣ гирифта то қонунҳои ҷангӣ ва таълимоти идорӣ ва сиёсӣ ва дидгоҳҳои иҷтимоӣ ва иқтисодӣ;
2. Наҳҷ-ул-балоға оинаест ростгӯ, ки барои мо воқеияти бисёре аз ҳодисаҳои таърихи исломиро мунъакис месозад ва дар ин маврид ба манзилаи ёддоштҳои марде мемонад, ки бо тамоми он ҳодисаҳо зиндагӣ карда ва дар рақам задани онҳо ширкат доштааст;
3. Ба иловаи инҳо Наҳҷ-ул-балоға сарватест адабӣ, ки бо балоғат ва завқи баланд ҷӯш мезанад ҳатто дар борааш чунин гуфта шудааст: *“Поёнтар аз каломи холиқ ва болотар аз сухани махлуқ.”*

Хучуми муғризна

Ахиран ҳамагӣ шоҳиди як хучуми муғризонае ҳастем, ки Наҳҷ-ул-балоғаро ҳадафи худ қарор додааст. Соли 1975 дар маҷаллае аз тарафи як нависандаи мисрӣ устод Маҳмуд Муҳаммад Шокир мақолае ба чоп расид, ки дар он ин нависанда бар Наҳҷ-ул-балоға хучум меоварад ва иддао мекунад, ки ин китоб аз суханони Имом Алӣ (а) набуда, балки ба дурӯғ ба ӯ нисбат дода шудааст.

Каме баъд аз он маҷаллаи мисрии дигаре ба номи “Ҳилол” мақолаи дигаре (дар с. 1975) аз доктор Шафъ Сайид пешкаш сохт, ки нависанда перомуни ҳамин мавзӯ баҳс кардааст.

Ахиран ҳам дар як маҷаллаи кувайтӣ мақолае аз доктор Муҳаммад Дасуқӣ нашр гардид, ки ӯ ҳам ҳамин масъаларо такрор кардааст.

Ман намедонам ҳадаф аз ин суханон, ки дар вақте оғоз шудааст, ки уммати исломии мо эҳсоси ниёз ба бозгаштан ба мероси асилаш мекунад, чӣ бошад? Оё мехоҳанд уммат аз истифода аз ин мероси бебаҳо маҳрум монад? Ё ин ки мехоҳанд умматро бо ҷадал ва кашокашӣ перомуни масоили собит ва мусаллам машғул созанд?

Он чи ҳоло бароямон муҳим аст, баррасии баъзе аз ин шубҳаҳо бар Наҳҷ-ул-балоға мебошад:

1. Шубҳаи аввали онҳо ин аст, ки мегӯянд Наҳҷ-ул-балоға аз тофта ва бофтаҳои худи Шарифи Разист ва

суханони Имом Алӣ (а) нест.

Ин шубҳа ҳангоме бартараф мешавад, ки китобҳои таърихӣ ва адабиеро, ки қабл аз таваллуди Шарифи Разӣ таълиф гардида ва бисёре аз ҳамин хутбаҳо, номаҳо ва суханони кӯтоҳи Наҳҷ-ул-балоғаро дар бардоранд, мебинем. Шарифи Разӣ (р) дар гирдовариҳои Наҳҷ-ул-балоға така ба ҳамин манобеъ кардааст.

Масалан баъзе аз хутбаҳои Наҳҷ-ул-балоға дар китоби “Албаён ва ат-тибён” - и Ҷоҳиз, ки соли 255 ҳ. чашм аз дунё бастааст, дар китоби “Сиффайн” - и Наср ибни Музоҳим, ки соли 202 ҳ. аз дунё рафтааст, дар китоби “Таърихи Табарӣ”, ки вафоташ дар соли 310 ҳ. мебошад, дар китоби “Ал - ағонӣ” - и Исфаконӣ (вафоташ дар соли 356 ҳ.) омадаанд, бо ин ки Шарифи Разӣ соли 406 ҳ. чашм аз дунё пӯшидааст. Пас чӣ гуна метавонад дуруст бошад, ки Шариф чизеро тофта ва бофта, ки дар китобҳои касоне, ки қабл аз ба дунё омадани вай аз дунё рафтаанд вучуд доштааст? Ахиран ҳам яке аз донишмандон фарҳангномаи ҷадидеро ба нашр дароварда ва дар он санадҳо ва сарчашмаҳои ҳамаи хутбаҳо, номаҳо ва суханони кӯтоҳи Наҳҷ-ул-балоғаро ба субут расондааст. Ё аллома Сайид Абдузаҳро Ҳусайнии Хатиб аст ва касест, ки нисбат доштани он чӣ дар Наҳҷ-ул-балоға аст ба Имом Алиро бо така ба манобеи қобили эътимод аз китобҳои таърихӣ ва адабӣ исбот кардааст, ки бештарашон қабл аз Наҳҷ-

ул-балоға таълиф шудаанд ва баъзеи дигар суханони Имомро бо санади муттасил, ки дар тариқи он на китоби Наҳҷ-ул-балоға ва на Шарифи Разӣ қарор доранд, ривоят мекунанд.

Ин фарҳангнома дар чаҳор ҷилд зери унвони “Манобеи Наҳҷ-ул-балоға ва санадҳои он” ба ҷоп расидааст.

2. Шубҳаи дигар ин ки меғӯянд дар Наҳҷ-ул-балоға суханоне вучуд дорад, ки дар онҳо саҳобаи киром мавриди сарзаниш ва мазаммат қарор гирифтаанд. Имкон надорад, ки аз ҷониби Имом Алӣ (а) чунин сарзанишхое содир шуда бошад. Посуҳи мо ба ин шубҳа ин аст, ки Имом (а) пайрав ва дунболарави назари Ислом аст ва аз дидгоҳи Ислом меёӣр пояҳост, на афрод. Агар ҳар шахсе пойбанди пояҳо ва асосҳои Ислом аст, мавриди эҳтиром ва тақдир қарор мегирад ҳарчанд банде бошад, ки дар асри 20 баъд аз Паёмбар (с) зиндагӣ бикунад. Ва ҳар шахсе, ки бо пояҳо ва асосҳои исломӣ муҳолифат варзад ва аз онҳо мунҳариф гардад, лозим аст мазаммат шавад ва хатояш гуфта шавад ҳарчанд касе бошад, ки ифтихори ҳамроҳӣ бо Паёмбарро дар як манзил доштааст, *“Гиромитарини шумо дар назди Худо парҳезкортарини шумост”*, ҳамчуноне ки Қуръони карим ҳамсарони паёмбарони худо Нӯҳ ва Лутро сарзаниш кардааст. Худои мутаол мефармояд: *“Худо барои кофирон зани Нӯҳ ва зани Лутро мисол овард, ки*

зери назари ду бандаи солеҳи мо буданд ва ба онҳо хиёнат карданд ва он ду шахс (бо вучуди мақоми паёмбарӣ) натавонистанд онҳоро аз қаҳри Худо бираҳонанд. Ва ҳукм шуд он ду занро, ки бо дӯзахиён дар отаиш дохил шавед”.

3. Шубҳаи севвум он ки мегӯянд дар Наҳҷ-ул-балоға суханоне вучуд дорад, ки аз чизҳое аз ғайб хабар медиҳад бо ин ки эътиқод дорем ҷуз Худои мутаол касе дигар аз ғайб хабар надорад. Ин шубҳа низ бартараф аст. Зеро дар Наҳҷ-ул-балоға мехонем, ки марде аз қабилаи Бани Калб дид Имом Алӣ (а) дар бораи баъзе чизҳои ғайбӣ сӯҳбат мекунад. Онгоҳ пурсид: Эй амири мӯъминон! Оё илми ғайб дода шудай? Имом (а) хандид ва фармуд: “Эй бародар аз қабилаи Бани Калб! Ин илми ғайб нест, балки таълимест аз соҳиби илм (паёмбар)... Худо онро ба паёмбараш омӯхт ва сипас Паёмбар (с) онро ба ман омӯзиш дод ва бароям чунин дуо кард, ки Худо онро дар синаам ҷой диҳад ва аъзои баданамро аз он молмомол созад”.

Оё монее вучуд дорад, ки Худо ба паёмбараш ахбори ғайбӣ расонад? Қуръони карим мегӯяд: “Ин аз ахбори ғайб аст, ки онро ба ту ваҳӣ кардем”. Сипас оё монее ҳаст, ки Паёмбар (с) баъзе аз ин ахборро ба ҷонишин ва халифааш хабар диҳад?

Адолати иҷтимоӣ дар Наҳҷ-ул-балоға

Имом Алӣ (а) дар фармони хеш ба Молики Аштар фармудааст:

“...Нисбат ба Худованд ва нисбат ба мардум аз ҷониби худ ва аз ҷониби наздиконат ва аз ҷониби зердастоне, ки ба онҳо дилбастагӣ дорӣ инсоф кун, ки агар чунин нақунӣ ситам намудай. Ва касе, ки ба бандагони Худо ситам кунад, Худованд пеш аз бандагонаш душмани ӯ хоҳад буд. Ва касе, ки Худованд душмани ӯ бошад, далелаширо ботил месозад ва бо ӯ ба ҷанг мепардозад то даст аз зулм бардорад ё тавба кунад. (Ва бидон, ки) ҳеҷ чизе дар тағйири неъматҳои Худо ва ба шитоб андохтани интиқом ва кайфариш, аз пофишорӣ бар ситам сарештар ва зудрастар нест. Чаро ки Худованд дуо ва хостаи мазлумонро мешунавад ва дар камини ситамгарон аст”.

Адолат дар низоми ҳастӣ

Инсон агар нигоҳе ба масири ҳастӣ ва низоми ҳаёт андозад, чунин пайдо хоҳад кард, ки моддаҳои ҳастӣ ва унсурҳои ҳаёт бо як ҳолати дақиқе аз тавозун ва ҳамоҳангӣ ба сар мебаранд ва Худои мутаол барои ҳар унсур ё моддае ҳудуд ва андозаҳои муайянеро тарсим намудааст, ки аз он таҷовуз намекунанд. Агар бар фарз унсур ё моддае аз ҳудуди тағйиншудааш ба миқдори тори мӯе таҷовуз намояд, ин ба маънои он

аст, ки дар масири ҳаёт вайронӣ ва харобӣ воқеъ шудааст. Масалан:

1. Ҳаҷми кураи замин чунон ба мизони дақиқ муайян шудааст, ки бо маслиҳати зист дар рӯи он ба таоруз наафтад. Агар бар фарз ҳаҷми он васеътар ва бузургтар гардад, ин бар ҳисоби зист бар рӯи замин тамоm мешавад, зеро бар нерӯи ҷозибаш афзуда мешавад ва онгоҳ ҳаракат ва фаъолият бар сатҳи он душвор мегардад. Ҳамчунин агар фаразан ҳаҷми он камтар аз ҳаҷми феълии он гардад, ин маънояш он аст, ки ҳаёт бар рӯи он вайрон хоҳад шуд, зеро аз ҷозибай он коста мешавад ва онгоҳ ҳаво боло рафта ва обҳо ҳамагӣ бухор мешаванд.

2. Кураи замин аз офтоб ба миқдори 93 миллион мил фосила дорад ва таъйини ин фосила дар ҳақиқат ба ваҳйе аз диққати низоми одил сураат гирифтааст, ки олами ҳастиро фаро мегирад. Вагарна агар бар фарз замин ба миқдори бештар аз ин фосилаи таъйиншуда дур бияфтад, гармо ва ҳарорати лозим барои ҳаётро аз даст медед. Ҳамчунин баръакс агар кураи замин ба андозаи камтар аз ин фосила ба офтоб, ки дараҷаи ҳарорат дар сатҳи он 12 ҳазор дараҷа фаронҳойт аст наздик мешуд, тамоми мавҷудоти зинда оташ мегирифт ва ҳаёт аз байн мерафт.

3. Медонем, ки кураи заминро ғилофи фазоие, ки дорои ҳаҷми муайянест, печонидааст. Дар воқеъ ин

қонуни дақиқи ҳаёт аст, ки чунон қарор додааст. Агар ин ҳаҷм аз фазо аз ин ғилоф камтар аз ҳаҷми феълияш гардад, маънояш ин аст, ки ҳаёт зери “раҳмати” шаҳобсангҳо ва зузанабҳое, ки дар ҳар рӯз ба миқдори 150 ҳазор адад дар фазо поин меоянд қарор хоҳад гирифт, ки суръати ҳар яке аз онҳо 90 бор нерӯмантар аз партоби як туфанг аст. Ҳоло баъд аз ин оё метавонад чизе ҷуз вайрони ҳаёт ва нобудии мавҷудот пеш ояд? Ҳамчунин баръакс агар ҳаҷми ин ғилофи фазоӣ бештар аз ҳаҷми кунунияш гардад, ба маънои он хоҳад буд, ки аз бисёре аз шуоҳои хуршедии лозим барои ҳаёт маҳрум мемонем.

Ин тавозун ва ҳамоҳангии дақиқро, ки ҳастӣ бо он зиндагӣ ба сар мебарад ба гунае, ки амали ҳар унсур ва ҳаракати ҳар моддае дар зимни ҳудуди муайяни худ ва майдони андозагиришуда барои вай сурат мепазирад, метавонем ҳамчун “ҳолатҳои одилона” лиҳоз кунем. Вале ҳолатҳои муқобили онро, (ки фарз қардем) яъне ҳамон, ки дар онҳо яке аз моддаҳои ҳастӣ ё унсурҳои он туғён карда ва аз ҳудуди худ хориҷ мешуданд, метавонем “ҳолатҳои золимона” ном гузорем. Модоме, ки ҳолатҳои одилона бар ҳастӣ ҳукумат кунанд, ҳастӣ дар хайру саломат аст, вале агар ҳолатҳои золимона дар ҳастӣ ҳоким гарданд, ба маънои ин аст, ки ҳастӣ вайрон ва нобуд шудааст.

Ба ин тартиб бо ҳолатҳои одилонаи ҷаҳони ҳастӣ ва низ ҳолатҳои золимонаи он ошно шудем ва

ҳамакнун навбати он аст, ки ба ҳолатҳои одилонаи иҷтимоӣ ва золимонаи он огоҳӣ пайдо кунем.

Адолати иҷтимоӣ

Дуруст ҳамон тавр, ки ҳар унсур ё моддае дар ҷаҳони ҳастӣ дорои ҳудуди муайян буда ва қарор гирифтаниш дар он ҳудуд ба маънои адолат ва ҳуруҷаш аз он ба маънои зулм аст, ҳамин тавр аст дар ҷомеаи башарӣ, ки Худои Ҳаким барои ҳар фарде аз афроди ҷомеа ҳудуд ва ҳуқуқеро муайян намудааст. Агар ҳар инсоне дар доираи ҳудуди худ ҳаракат кунад ва ҳуқуқаш барояш дода шавад, ин адолат аст, вале агар инсон аз ҳудудаш таҷовуз кунад ё ҳуқуқаш аз ӯ салб шавад, ин зулм ва ситам хоҳад буд.

Комилан ҳамон гуна, ки адолат дар низоми ҳастӣ зомини хайри ҷаҳони ҳастӣ ва истиқрори вай аст ва зулм дар он сабабгари нобудии ҳастӣ ва вайронии он мебошад, ҳамин тавр адолати иҷтимоӣ низ зомини бақо ва саодати ҷомеа ва зулми иҷтимоӣ омили ба ҳам рехтани он ва шақоваташ аст.

Дар ин маврид Имом Алӣ (а) ба Зиёд ибни Абиҳ - онгоҳ, ки ўро ба унвони ҷонишини Абдуллоҳ ибни Аббос дар минтақаи Форс ба кор гузошт - дар зимни як сухани тўлоние, ки дар заминаи наҳӣ аз афзоиши хироч ва молиёт аст, мефармояд:

“Адолатро пеша кун ва аз хушунат ва сахтгирии бечо ва ситамгарӣ бипарҳез, чаро ки хушунат ва сахтгирӣ

сабаби фирори мардум аз минтақа мешавад ва зулму ситам даъват ба муборизаи мусаллаҳона мекунад”.

Дар ин чо лозим аст ба як ҳақиқати муҳимме ишора намоем ва он ин ки офаридгори башар офаридгори ҳастист ва ҷомеаи башарӣ чизе ҷуз поре аз ин ҳастӣ, ки адолат дар он ҳоким аст, нест. Пас оё мумкин аст, ки Худои мутаол адолатро дар ҷамии зарраҳои ҷаҳони ҳастӣ ҷорӣ созад, вале барои ҷомеаи башарӣ розӣ бошад, ки зулму ситам дар он сайтара намояд?

Ба ин эътибор, ки офаридгори ҷаҳони ҳастӣ якест, пас лозим аст низоме, ки бар ҳастӣ ҳоким аст низ яке бошад. Қуръони карим ба ин ҳақиқат ишора кардааст:

“Он Худое, ки ҳафт осмони баландро ба табақоти муназзаме офарид. Дар назми офариниши Худои раҳмон ҳеҷ беназмӣ ва нуқсоне нахоҳӣ ёфт. Борҳо ба дидаи ақл дар низоми мустаҳками офариниш бингар, оё дар он ҳеҷ сустӣ ва халале хоҳӣ дид? Боз ду бора ба чашми басират диққат кун, ин ҷост, ки дидаи хирад забун ва хаста ба сӯи ту боз хоҳад гардид”.

Дар мавриди инсон иродаи Худои мутаол ба ин тааллуқ гирифтааст, ки ўро гиромӣ дошта ва бар дигар махлуқот бартарӣ диҳад ва он ба ин маъно, ки барояш майдон фароҳам гузоштааст то инсон худро ба ихтиёр ва иродаи худ комил созад. Яъне адолатро ба сурати ҷабр бар ў таҳмил накардааст ҳамон гуна,

ки бар хуршеду кураи замин бор кардааст. Ҳаракати Ҳамоҳанг ва одилонаи хуршеду замин ба дасти худашон нест, балки чунин офарида шудаанд. Вале инсон чунин нест. Худои мутаол роҳи адолатро барои инсон нишон дода ва ўро тарғиб ба пўйидани он намудааст ва Ҳамчунин роҳи зулмро барои вай баён намуда ва аз воқеъ шудан дар он ўро барҳазар доштааст.

Шаклҳои ситам дар ҷомеа

Барои ин ки мафҳуми адолат ва ҷанбаҳои иҷтимоии он дар Наҳҷ-ул-балоға бароямон рўшан шавад, лозим аст шаклҳои зулмҳои иҷтимоӣ ва мавзеи Имом Алӣ (а) нисбат ба онҳоро аз зери назар гузаронем, чун чизҳо аз тариқи зиддашон беҳтар шинохта мешаванд:

1. Ниёзмандӣ ва маҳрумият:

Худое, ки инсонҳоро офаридааст, кафили ризку рўзии яқо яқи онҳо ва ҳатто ҳар ҷондоре низ мебошад: *“Ҳеҷ чунбандае дар замин нест ҷуз он ки рўзияш бар Худост...”* Имом Алӣ (а) фармудааст: *“Махлуқот Ҳама ҷирахори ўянд. Рўзии Ҳамаро тазмин карда ва қути онҳоро муайян сохта...”*

Ин рўзӣ дар ҳазонаҳои ҷаҳони ҳастӣ гузошта шудааст ва бар ҳар инсоне лозим аст, ки барои истихроҷи насиби хеш аз ин ҳазонаҳо кўшиш кунад. Аммо касоне Ҳам Ҳастанд, ки шароити ҷасадӣ ё

ичтимоияшон онҳоро барои кўшиш ва гирифтани насибашон аз хайроти ҳастӣ мусоидат намекунад. Оё ҳаққи онҳо соқит аст ва бояд дар ҳоли маҳрумият зиндагӣ намоянд ё аз гуруснагӣ бимиранд?

Ҳаргиз чунин нест... Балки Худои мутаол бар тавоноён ва дороён вочиб кардааст, ки барои ин надор ва нотавон он чи ҳоҷаташро бароварда ва маҳрумияташро бартараф месозад, бибахшад. Худои мутаол мефармояд: *“Дар молҳояшон барои ниёзманд ва маҳрум ҳаққест”*. Ҳар гоҳ сарватмандон аз бахшиш ба ниёзмандон барои баровардани ҳоҷат ва қути зиндагияшон рӯй бартобанд, ин зулм ва ситам ва таҷовузест, ки Худо аз он розӣ нест ва шарияти одилона онро қабул надорад.

Имом Алӣ (а) дар ин замина мефармояд:

“Худованди Субҳон гизо ва ниёзи ниёзмандонро дар молҳои сарватмандон муайян кардааст. Пас ҳеҷ фақир гурусна наместонад магар ба воситаи ин ки сарватмандон аз ҳаққи онон баҳраманд шудаанд. Худованд онҳоро ба хотири ин амал мавриди пурсуҷӯ қарор хоҳад дод. (Бинобар ин ҳамеша вучуди фақир ва маҳрум дар як ҷомае далел бар қинояти сарватмандони он аст)”.

Дар номае ба фармондори худ дар Макка Қусам ибни Аббос мефармояд:

“Молҳое, ки дар назди ту гирд омада ва марбут ба Худост (яъне марбут ба байтулмол аст) ба диққат дар масрафи онҳо бингар ва онро масрафи аёлмандон ва

гуруснагон бикун он чунон, ки ба таври саҳеҳ ба дасти фақирон ва ниёзмандон бирасад...”

Дар фармони худ ба Молики Аштар мефармояд:

“Худоро! Худоро! Дар мавриди табақаи поин, онҳое, ки роҳи чора надоранд, яъне мустамандон ва ниёзмандон ва тижидастон ва аз кор афтодагон. Дар ин табақа, ҳам касоне ҳастанд, ки дасти ниёз дароз мекунанд ва ҳам афроде, ки бояд ба онҳо бидуни пурсиш бахшиш шавад. Бинобар ин ба он чӣ Худованд дар мавриди он ба ту дастур додааст, амал кун. Қисмате аз байтулмол ва қисмате аз ғаллоти холисаи исломиро дар ҳар минтақае ба онҳо ихтисос деҳ ва бидон, онҳое, ки дуранд ба миқдори касоне, ки наздиканд, саҳм доранд ва бояд ҳаққи ҳамаи онҳоро риоят кунӣ...”

Чӣ хоҳад шуд агар мардуми сарватманд туғён карда ва аз қонуни адолат бироҳа гарданд ва фақиронро ҳамроҳ бо ниёзмандӣ ва маҳрумияташон раҳо созанд?

Он чӣ дар ин ҳангом рӯй хоҳад дод, натоиҷи хатарноки зерин аст:

а) Низоми табақотӣ: Яъне сарват ва боигариҳо фақат дар ихтиёри гурӯҳе аз мардум қарор гирифта ва дигарон дар оташи фақру маҳрумият хоҳанд сӯхт ва бо гузашти рӯзгор бар сарвати сарватмандон афзуда ва бар фақру маҳрумияти мустамандон коста хоҳад шуд. Имом Алӣ (а) мефармояд:

“Ба ҳар сӯй, ки мехоҳӣ нигоҳ кун, оё ҷуз фақире, ки бо

фақр дасту панча нарм мекунад, ё сарватманде, ки неъматии Худоро ба куфрон табдил кардааст ё бахиле, ки дар адои ҳаққи илоҳӣ бахилӣ мекунад то сарваташ бияфзояд... чизи дигаре хоҳӣ дид..."

Ба сароҳат Имом (а) ҷомеаи табақотиро танқид менамояд. Имом (а) дар номааш ба Усмон ибни Хунайф - фармондори Басра мефармояд:

"Аммо баъд, эй писари Хунайф! Ба ман гузориш дода шуд, ки марде аз дороёни аҳли Басра туро ба суфраи меҳмонияш даъват карда ва ту ба суръат ба сӯи он шитофтаӣ дар ҳоле, ки таомҳои рангоранг ва зарфҳои бузурги гизо яке баъд аз дигаре пеши ту қарор дода мешавад. Ман гумон намекардам ту даъвати ҷамъиятеро қабул кунӣ, ки ниёзмандашон мамнӯъ ва сарватмандашон даъват шаванд..."

б) Ҷиноят ва аз роҳ бераҳагӣ: Зеро фақр ва ниёзмандии шадид соҳибашро ба ҷинояткорӣ ва амалҳои вайронсозе чун дуздӣ ва ғоратгарӣ мекашонад.

Имом (а) дар ин маврид мефармояд:

"Ҳар гоҳ сарватманд аз некӣ бухл варзад, ниёзманд охиратро ба дунё мефурушад..."

в) Изтироботи иҷтимоӣ: То кай фақирон метавонанд бар дарду алами гуруснагӣ тоқат биёваранд ва ниёзмандӣ ва маҳрумиятро таҳаммул намоянд?... Балки ночор синаҳояшон пур аз кина шуда ва саранҷом бо як инқилоб фаварон хоҳад зад.

Имом (а) дар ин замина мефармояд: *“Зулму ситам даъват ба муборизаи мусаллаҳона мекунад.”*

2. Бетаваҷҷӯҳи ба коромадӣ дар тақсими кор:

Ин манзараи дуввум ва манзараҳои зулми иҷтимоӣ ба шумор меравад, ки заминаи иҷтимоӣ ва имтиёзоти иқтисодӣ танҳо барои гурӯҳи хосе бар асоси робитаҳои дӯстӣ ва хешовандӣ доштани ин гурӯҳ ба дастгоҳи ҳукумат ё шахси ҷаноби ҳоким, ихтисос дода мешавад.

Ин кор боис мегардад афроди белаёқат ва ноқоромад ба марокизи қудрат расида ва онҳо бо қаромат ва ҳуқуқи мардум бозӣ намоянд дар ҳоле, ки лаёқатмандон ва қоромадҳо ба хотири фароҳам нашудани заминаи фаъолияти қорӣ барояшон аз майдон ронда шуда ва ҷомеа аз таҷриба ва қори онҳо маҳрум бимонанд.

Имом Алӣ (а) нисбат ба ин қор мавзеи шадиде гирифтааст. Имом (а) ба маҳзи ин қи зимомии хилофат ба дасташ расид ҳамаи имтиёзҳои сиёсӣ ва иқтисодиеро, қи ба ноҳақ ба наздикон ва дӯстони халифаи севвум дода шуда буд, аз миён бардошт. Имом (а) мефармояд:

“Ба Худо савганд, он қи аз бахшишҳои Усмон ва он қи беҳуда аз байтулломи мусулмонон ба ину он бахшида, агар биёбам, ба соҳибаш бозмегардонам, гарҷи маҳрияти заноне қарор гирифта ва ё қанизонеро

бо он харида бошанд. Зеро адолат кушоиш меоварад ва он кас, ки адолат бар ӯ гарон ояд, таҳаммули зулм ва ситам бар ӯ гарон хоҳад буд”.

Имом Алӣ (а) бар барканории фармондорони нокорони пешин ва аз ҷумла Муовия ибни Абӯсуфён фармондори Шом исрор варзид ва қабул накард, ки Талҳа ва Зубайр ба хотири нокорониашон ба мансабҳое, ки чашми тамаъ ба он дӯхта буданд, бирасанд.

Имом Алӣ (а) сиёсати баробарӣ дар тақсими байтулмол миёни мардумро ҳарчанд дар фазилат ва манзилат бо ҳам баробар набошанд ҳам амалан татбиқ намуд. Онгоҳ, ки ба хотири ҳамин сиёсатш мавриди сарзаниш қарор гирифт, сиёсати одилонаи худро чунин баён фармуд:

“Оё ба ман дастур медиҳед, ки барои пирӯзии худ, аз ҷавру ситам дар ҳаққи касоне, ки бар онҳо ҳукумат мекунам истимдод ҷӯям? Ба Худо савганд то умри ман боқӣ ва шабу рӯз барқарор ва ситорагони осмон дар пайи ҳам тулӯъ ва гуруб мекунам, ҳаргиз ба чунин коре даст наметанам. Агар мол аз худам буд, ба таври баробар дар миёни онҳо тақсим мекардам то чӣ расад ба ин ки ин мол моли Худост...”

Ҳатто бародари тании ҳудаи Ақил ибни Абӯтолиб вақте омад ва аз Имом (а) дархост намуд, ки саҳми ӯро дар байтулмол бештар аз дигарон қарор бидиҳад, Имом (а) қабул накард ва онгоҳ, ки Ақил бар

дархости хеш исрор варзид, Имом ночор шуд амалан адолатпешагиашро барои ӯ баён намояд. Имом дар ин маврид чунин мефармояд:

“Савганд ба Худо, бародарам Ақилро дидам, ки ба шиддат фақир шуда буд ва аз ман мехост, ки як ман аз гандумҳои шуморо ба ӯ бибахшам. Кӯдаконашро дидам, ки аз гуруснагӣ мӯйҳоиашон ҷӯлида ва рангашон бар асари фақр дигаргун гашта гӯё сураташон бо нил ранг шуда бошад. Ақил боз ҳам исрор кард ва чанд бор хостаи худро такрор намуд. Ман ба ӯ гӯи фаро додам. Хаёл кард ман динамро ба ӯ мефурӯшам ва ба дилхоҳи ӯ қадам мебардорам ва аз роҳу расми хеш даст мекашам. (Аммо ман барои бедорӣ ва хушёрӣаш) оҳанеро дар оташ гудохтам, сипас онро ба баданаш наздик сохтам то бо ҳарорати он ибрат гирад. Нолае ҳамчун бемороне, ки аз шиддати дард меноланд сар дод ва чизе намонда буд, ки аз ҳарорати он бисӯзад. Ба ӯ гуфтам: Эй Ақил! Занони сугманд дар суги ту бигирянд, аз оҳани гудохташудае, ки инсоне онро ба сурати бозича сурх кардааст нола мекунӣ, аммо маро ба сӯи оташе мекашонӣ, ки Худованди ҷаббор бо шӯълаи хашму газабаш онро барафрӯхтааст? Ту аз ин ранҷ менолӣ ва ман аз оташи сӯзон нолон нашавам?...”

3. Табъиз дар иҷрои қонун:

Шакли севвум аз шаклҳои зулми иҷтимоӣ он аст, ки қонун чуз дар мавриди фақирону нотаваноён иҷро нашавад. Яъне мансабдорон, сарватмандон ва

обрӯдорон аз иҷрои қонун, агар аз роҳ бераҳа шуданд, масун бимонанд.

Имом Алӣ (а) бо ин навъ аз зулм ба шиддат мубориза бурдааст. Ӯ мефармояд: *“Ситамдида назди ман азиз аст то модоме, ки ҳаққаширо аз золим бистонам ва қавӣ ва ситамгар назди ман хор аст то ҳаққи мазлумро аз ӯ бистонам...”*

Афсарон ва дараҷадорони сипоҳ мардумро ба воситаи ҷойгоҳашон, ки онҳоро болотар аз қонун қарор меод, таҳдид мекарданд, вале Имом Алӣ (а) ин масуниятро аз ҳар фарде аз онон, ки аз роҳи адолат бераҳа шавад, бардошт. Имом (а) дар номае, ки онро ба минтақаҳое, ки сипоҳиёнаш аз он мегузаштанд, фиристодааст, мефармояд:

“Фармонест аз ноҳияи бандаи худо Алӣ амири мӯъминон ба тамоми коргузорони хироҷ ва фармондорони шаҳрҳое, ки сипоҳ аз минтақаи онҳо гузар мекунад:

Аммо баъд, ман сипоҳиёнеро барои набард роҳ андохтам, ки бо хости Худо аз ободиҳои шумо мегузаранд. Онҳоро ба он чи Худованд бар онҳо воҷиб кардааст, тавсия намудаам. Ба онон гуфтаам, ки аз озори мардум ва эҷоди нороҳатиҳо ва мушкilot худдорӣ кунанд ва ман ба ин васила дар баробари шумо ва касоне, ки дар паноҳи шумо ҳастанд, аз мушкilotе, ки сипоҳиён ба вуҷуд меоваранд аз худ рафъи масъулият мекунам, (ки онҳо ҳаққи расондани ҳеч гуна зиёро ба касе надоранд)

чуз ин ки онҳо сахт гурусна шаванд ва роҳе барои сер кардани худ наёбанд. Бинобар ин агар касе аз онҳо чизеро аз рӯи ситам аз афрод гирифт, вазифа доред ўро дар баробари амалаш кайфар кунед. (Ва шуморо низ тавсия мекунам, ки) пеши роҳи зиёнҳои бадон ва беҳирадони минтақаи худро нисбат ба сипоҳиён бигиред ва чуз дар он маворид, ки истисно кардам садди роҳи онон нашавед. Ман худ пушти сари сипоҳ дар ҳаракатам. Шикоятҳои худро пеши ман оваред. Дар он мавориде, ки онҳо бар шумо зўр гуфтаанд ва шумо қудрати дафъи онро чуз бо кўмаки Худованд ва ман надоред, ба ман мууроҷиат кунед, ки ман ба кўмаки Худованд онро тағйир медиҳам ва дигаргун месозам, иншоаллоҳ”.

Ба ҳамин сурат Имом Алӣ (а) ҳадду ҳудуде дар баробари туғён ва таҷовуз бар қонун мегузорад то ҳайбат ва обрӯи қонун ҳифз гардад.

4. Таҷовуз бар ҳаққи дигарон:

Ҳар фарде дар ҷомеа дорои каромат ва ҳуқуқест ва таҷовуз бар каромат ва озодӣ ва ҳуқуқи ў навъе аз анвои зулм ва ситам ба шумор меояд, ки албатта Худо дар баробари он ситамгарро ба сазои ситамаш ба ҷазое, ки дарду аламаш сахттар аз зулм бар он мазлум аст, ҷазо хоҳад кард. Имом Алӣ (а) дар ин замина мефармояд: “Рӯзи интиқоми мазлум аз золим шадидтар аст аз рӯзи ситами золим бар мазлум”.

Агар қурбонии ситам нотавонон ва фақироне

бошанд, ки тавоноии муқовимати ситам ва диффоъ аз ҳуқуқашонро надоранд, онгоҳ сурати он ситам зишттар хоҳад буд. *“Ситами нотагон зишттарини ситамҳост”*.

Ҳамчунин мефармояд: *“Бадо ба ҳоли он касе, ки дар пешгоҳи Худованд фақирон ва мискинҳо ва ниёзмандон ва ононе, ки аз ҳаққашон маҳрум мондаанд ва бадеҳкорон ва варшикастагон ва дар роҳмондагон шикояткунандаи ӯ бошад...”*

Бинобар ин бар ҳукумат ва бар ҷомеа лозим аст, ки пеши роҳи ситамгарро бигиранд ва ҳуқуқи мазлумонро аз дасти золимон бозгардонанд. Имом Алӣ (а) дар ин замина мефармояд: *“Ба Худо савганд, доди мазлумро аз золим мегирам ва афсори золиро мекашам то вайро ба обхӯргоҳи ҳаққ ворид созам агарчӣ моил ба ин кор набошад”*.

Ҳамчунин мефармояд: *“Миллате, ки ҳаққи заифонро аз зӯрмандон нагирад, ҳаргиз поку покиза намешавад ва рӯи саодатро намебинад”*.

Мавзеи мо нисбат ба зулм

Ҳамакнун, ки бар шаклҳои гуногуни зулмҳои иҷтимоӣ ошноӣ пайдо кардем, бароямон осон аст, ки ҳолатҳои мавҷуд аз зулму ситам дар ҷомеаҳои монро ташхис диҳем. Аммо мавзее, ки лозим аст дар баробари ин ситамҳо бигирем бояд чӣ гуна бошад? Оё кофист, ки мисли тамошобин фақат ба он нигоҳ

андозем, ё ин ки масъулияте дар баробари ситами иҷтимоӣ бар ўҳдаи мо қарор дорад?

Имом Алӣ (а) мавзеи як мусулмони огоҳро дар баробари зулм ба шакли зерин мушаххас мефармояд:

1. Эҳсоси дард аз зулм: Яъне ҳар гоҳ бар манзаре аз ситами иҷтимоӣ гузар кардӣ, ё хабаре аз он ба гӯшат хӯрд, лозим аст онро чунин раҳо насозӣ, ки аз ин гӯшат ворид шуда ва аз дигаре берун ояд, балки бар туст, ки онро чунон қарор диҳӣ, ки замират бо он ҳамдардӣ карда ва вичдонатро барангезад.

Имом Алӣ (а) баъд аз он ки ҳолате аз ҳолатҳои мавҷуд аз зулм дар замонашро васф мекунад, шунавандагонро водор месозад, ки эҳсоси дарду алам ва ҳатто аз рӯи таассуф ва дард орзуи марг дар баробари онро намоянд. Имом (а) мефармояд:

“Ба ман хабар расид, ки яке аз ошон (яъне яке аз душманон) ба хонаи зани мусулмон ва зани гайри мусулмоне, ки дар паноҳи Исломи қарор дорад, ворид шуда ва халхол, дастбанд, гарданбанд ва гӯшвораҳои онҳоро аз танашон берун овардааст дар ҳоле, ки ҳеҷ василае барои дифоъ чуз гиря ва илтимос кардан надоштаанд...

Агар ба хотири ин ҳодиса мусулмоне аз рӯи таассуф бимирад, маломат нахоҳад шуд, балки аз назари ман сазовор ва баҷост”.

2. Дар канори мазлум бар зидди золим истодан: Имом Алӣ (а) дар охири васияти худ ба фарзандонаш Имом Ҳасан ва Имом Ҳусайн (а)

фармуд: *“Душмани сарсашти золим ва ёвар ва ҳамкори мазлум бошед”*.

3. Кӯшиш ба амалӣ кардани адолати иҷтимоӣ ва мубориза бо ситам: Ин амал масъулияти ҳар фарди огоҳе ба шумор меравад. Имом (а) дар ин замина мефармояд: *“...Агар набуд аҳд ва масъулияти, ки Худованд аз уламо ва донишмандон (ҳар ҷомае) гирифта, ки дар баробари шикамхори ситамгарон ва гуруснагии ситамдидагон сукут нақунанд, ман маҳори шутури хилофатро раҳо месохтам...”*

Ҳақ дар Наҳч-ул-балоға

Имом Алӣ (а) мефармояд:

“Мувозиб бош, ки беҳтарин ва бартарин чиз назди ту расидан ба лаззатҳои дунё ва ё интиқом аз душман набошад, балки бояд беҳтарин чиз назди ту хомӯш кардани оташи ботил ва зинда кардани ҳақ бошад...”

Чизи пойдор ва дурустро “ҳақ” гӯянд ва муқобили ҳақ ботил аст. Бинобар ин ба чизе “ботил” гуфта мешавад, ки хато ва нопойдор бошад.

Бо ин ҳисоб ҳақ доираест фарогир, ки тамоми масоили назарӣ ва амалии зиндагиро дар бар мегирад... Пас метавонем назар ва раъйи ҳаққе дошта бошем ва низ назар ва раъйи ботиле, сухани ҳақ ва сухани ботиле, амали ҳақ ва амали ботиле, мавзеи ҳақ ва мавзеи ботиле ва ғайра...

Назаре, ки мутобиқ бо воқеи хориҷ бошад, назари ҳақ аст, сухане, ки ҳикоят аз воқеъ намояд, сухани ҳақ ба ҳисоб меояд, амале, ки сарчашма аз воқеъ гирифта бошад, амали ҳақ аст, мавзее, ки воқеъ таҳмил мекунад, мавзеи ҳақ ба шумор меравад. Имом (а) фарогир будани ҳаққро чунин баён мефармояд:

“Ҳаққе дорем ва ботиле ва барои ҳар кадом тарафдороне ҳаст...”

Бар инсон лозим аст, ки дар ҳар заминае - чӣ назарӣ ё амалӣ - дунболарави ҳақ бошад ва ба худ

ичозат надихад, ки андешаи ботил ё сухан гуфтан ба сухани ботил ё анҷоми амали ботил ба ў роҳ пайдо кунад. Зеро онгоҳ худро фирефта ва гумроҳ сохта ва ба худ зулм кардааст... Чун дар поёни кор хоҳ нохоҳ бо чизи воқеъ ва пойдор рӯ ба рӯ хоҳад шуд. Кофирон вақте худро фирефта ва ба вучуд надоштани қиёмат ва рӯзи ҳисобу китоб мўътақид шуданд, ин ақидаи ботилашон воқеи ҳаққро тағйир надод, балки дар поён худро як дафъа дар баробари чизи воқеъ пайдо карданд ва онгоҳ чорае ҷуз сархамӣ ва эътироф надоштанд. Аммо дигар дер шуда буд:

“Рӯзе, ки кофиронро бар оташи дӯзах пешкаш карда (ва аз онҳо пурсида шавад, ки) оё ваъдаи дӯзах ҳақиқат набуд? Гӯянд: Бале, Парвардигоро, ҳақ буд. Онгоҳ Худо гӯяд: Пас имрӯз ба кайфари кофириатон сахтии азоби дӯзахро бичашед”.

Вақте коммунистҳо чунин эътиқод пайдо карданд, ки моликияти хусусӣ ва муҳаббат ба зот ғаризаи решадор дар вучуди инсон намебошад, балки як табиати иктисобие бештар набуда ва имкон дорад, ки аз байн бурда шавад, баъд аз пирӯзии инқилоби болшевикӣ ва гирифтани зимомии қудрат дар даст бо як воқеияти решадор бархӯрд намуда ва маҷбур шуданд, ки аз татбиқи назарияе, ки даъват ба сӯи аз байн бурдани тамоми осори моликияти хусусӣ мекард, даст бардоранд. Албатта ин кӯтоҳ омаданашонро ҳам чунин тавҷеҳ карданд, ки гӯё

барои пиёда намудани идеяҳои коммунистӣ ниёз ба як муддати фароҳамоварандае доранд, ки номашро марҳалаи сотсиалистӣ гузоштанд. Саранҷом марксистҳо нокоромадии назарияшонро ҳам ошкоро эълон карданд.

Ғарбиҳо муддати дарозе ба татбиқи ҳукми эъдом дар ҳаққи қотил муҳолифат карданд бо ин гумон, ки қарор гирифтани қотил дар зиндони абад худ метавонад ҷазое бошад, ки кифоят аз эъдом кунад. Вале ахиран дар баробари ин воқеияти мусаллам таслим шуданд ва барояшон собит гардид, ки *"...Ҳукми қасос барои ҳифзи ҳаёти шумост"*. Ба ҳамин хотир имрӯз мебинем аз нав дар Ғарб нидоҳое чиҳати бозгашт ба ҳукми эъдом, ки дар ҳақиқат ҳукми оқилонаест, сар дода мешавад.

Пас набояд бо ҳақ даст ба гиребон шуд.

Дар ин замина Имом Алӣ(а) дар Наҳҷ-ул-балоға мефармояд:

"Он кас, ки бо ҳақ даст ба гиребон шавад, ҳақ ӯро бар замин хоҳад кӯбид".

"Он кас, ки сурати худро дар баробари ҳақ қарор диҳад (ва ба мубориза бархезад), ҳалок мешавад".

"... Ва бидон, ки ҳеҷ чиз туро аз ҳақ бениёз нахоҳад сохт".

Меъёри ҳақ чист?

Бештари мардум ба пайравии ҳақ рағбат дошта ва

пойбанд будан ба онро дӯст доранд. Ин ҷои баҳс надорад. Балки масъала дар ин ҷост, ки ба чӣ васила ва роҳе бояд ҳаққро шинохт ва чӣ гуна ҷойгоҳҳои ҳаққро ташхис дод?

Аксарияти мардум барои расидан ба ҳақ аз меъёрҳои нодурусте истифода мекунанд ва онҳо онҳоро ба ҷои ҳақ ба ботил мерасонад ва гумон мекунанд, ки онҳо бар ҳақ расида ва намоёнгари ҳақиқат шудаанд. Қуръони карим ин мардумро ҷунин васф мекунад, ки нокомтарини мардум ва зиёнкортарини онҳоянд. Худои мутаол мефармояд:

“(Эй пайёмбари мо!) Ба уммат бигӯ, ки оё мехоҳед шуморо ба зиёнкортарини мардум огоҳ созам? Зиёнкортарини мардум онҳое ҳастанд, ки умрашонро дар роҳи дунёи фанӣ табоҳ карданд ва ба ҳаёли ботил мепиндошанд, ки некӯкорӣ мекунанд”.

Вақте Имом Алӣ (а) дар бораи масъалаи Хавворич ва хатои онҳо сӯҳбат мекунад, иштибоҳи ин гурӯҳро дар истифодаи нодурусташон аз меъёрҳои, ки бояд ба ҳақ бирасонад, ташхис медиҳад, бо вучуди ин ки дӯстдори пайравии ҳақ ҳам бошанд. Мефармояд:

“Баъд аз ман бо Хавворич набард накунад (ва танҳо таваҷҷӯҳи шумо ба аз миён бурдани ҳукумати Бани Умайя бошад). Зеро касе, ки дар ҷустуҷӯи ҳақ буда ва хато кунад, монанди касе нест, ки толиби ботил буда ва онро ёфтааст”.

Акнун бояд дид меъёри шинохти ҳақ назди Имом